

INTERCULTURAL ISSUES CONNECTED TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-PHILOLOGICAL HIGHER EDUCATION

Ioana-Paula Armăsar

Assoc. Prof., "Transilvania" University of Brașov

Abstract: The recent challenges brought about by the massive mobility of human resources and the advent of information and communication technology have reduced differences, even erasing the confines of geographical, territorial, administrative, social, linguistic and cultural barriers. Interculturalism facilitates communication between cultures, removing prejudices and encouraging tolerance, respect, dialogue.

The teaching of foreign languages needs to be updated through the assimilation of the concept of interculturalism, which also emphasizes the original cultural matrix. The acquisition of a foreign language supposes additional socialization, requiring the transfer of thinking, evaluation and action models from the foreign culture. At the same time, learners become aware of their own culture, revising stereotypes taken for granted and understanding the foreign cultural behaviour through similarity and contrast. The intercultural communication competence reshapes the main objectives of the foreign language class nowadays. This supposes foreign language teachers in higher education should give more emphasis to the intercultural perspective, to teaching both a foreign language and elements of the target culture through diverse teaching strategies.

Keywords: interculturalism, communication, foreign languages, target culture, teaching strategies

Tratat prin definiție ca fiind un proces al interculturalității prin simplul fapt că pune în relație limba/ cultura de origine și limba/ cultura țintă, procesul de predare/ învățare a limbilor străine se dovedește a fi un proces complex care nu compară limbile/ culturile, ci interacțiunile, comunicarea și dialogul dintre indivizi. Drumul sinuos al conceptului de interculturalitate în educație, început cu trei secole în urmă, trecut prin dihotomia a două stări, fascinație/ respingere, prieten/ dușman, ca principiu relațional de bază față de tot ceea ce reprezenta a fi «străin», ajunge în zilele noastre (pe fundalul mobilității masive a persoanelor și dezvoltării tehnologiei informaționale și de comunicare, care au diminuat diferențierile, au șters frontierele delimitărilor geografice, teritorial-administrative, sociale, lingvistice și culturale) să facă accesibilă interferența între cele două elemente binare: eu /străinul, noi/ străinii. Interculturalitatea azi demontează prejudecățile, încurajează toleranța, respectul, dialogul. Recunoscută de etnologi și antropologi, inter-relația dintre limbă și cultură este ancora învățării oricărei limbi străine (prin studierea complementară a istoriei, geografiei, societății, literaturii etc.). Învățarea unei limbi străine înseamnă eliberarea de mediul cultural original și deschiderea la alte minți și alte valori ale «lumii străinului» (cf. Plugaru, 2007). Transformările societăților fiind într-o dinamică continuă, este necesară o permanentă orientare, un dialog și un echilibru în percepție, atunci când este vorba de a studia în complementaritate cultura limbii străine care se învață. Tradiționalele forme de viață sunt supuse în secolul XXI presiunilor structurilor culturale eterogene, presupunând o adaptare la noul context existențial, respectând alteritatea și identitatea multiplă, dar ne-destructurând, ci reaşezând identitatea culturală, redimensionând propriul câmp cultural, cu elementele culturale nou apărute.

Vorbirea este considerată empiric ca fiind producția de forme simbolice care codifică gândirea. Așa cum adaptarea individuală a venirii în lume a nou-născutului ține de învățarea treptată a mersului și vorbirii, orice subiect uman încorporează într-o manieră stratificată, pe parcursul vieții, cultura speciei sale (știind să vadă, să înțeleagă, să reacționeze etc.), a

grupului său etnic sau național (limbile sale), a religiei sale, a stilului său de viață comunitar (urban sau rural, sedentar sau nomad etc.). Limba maternă este o disciplină a gândirii colective, comunitare, interactivă și culturală încorporabilă fiecărui individ, o sinteză de interacțiuni trăite sau preluate din generații, de experiențe integratoare. Intergrarea culturală face ca individul să aparțină grupului și să se constituie ca persoană. Fiecare individ este un centru al convergenței interculturale prin interconectarea multiplelor interacțiuni cu care se confruntă permanent în viața sa și ale căror urme, cunoștințe și predicții constituie experiența personală. Trebuie să considerăm deci, că a vorbi o limbă străină înseamnă a prelua controlul asupra construcției de sens « în spiritul altuia », activând noțiuni puternic culturalizate prin profunzimea lor dialogică (înrădăcinate în discursul comunitar), reperându-le și combinându-le după procese gramaticale prestabilite (cf. Zarate, 2004). A vorbi o limbă străină învățată, înseamnă a te angaja și a te poziționa în aceasta corporalizare a cunoașterii, cu efectele diferențiatore pe care le presupune actul în sine. Orice limbă are un sistem fonologic articulator, care cere o postură corporală anume (între franceză, engleza britanică și americană, spaniolă, română, etc. există nuanțe de control muscular a presiunii aerului expirat asupra vocalelor, scăderea presiunii aerului expirat pe silaba accentuată, antrenarea înainte a maxilarului inferior, înmuierea palatală pentru sunetul s, etc.). În plus, verbalizarea nu se referă numai la comunicare, ci ea presupune în egală măsură trăirea interioară a vorbirii (endofazia). Cuvântul nu este codificarea corporală a unui gând preconcept, ci motorul corporal inevitabil al oricărui act de conceptualizare.

Limba este indisociabil legată de cultură. După Émile Benveniste, «limba și cultura sunt cele două fațete ale aceleiași medalii». Orice limbă vehiculează și transmite, prin intermediul lexicului și a sintaxei sale, schemele culturale ale grupului care o vorbește, oferind o viziune asupra lumii, proprie vorbitorilor săi (de aici sincopel, incongruențele și dificultățile de traducere dintr-o limbă într-alta). Invers, orice cultură guvernează practicile lingvistice, de exemplu, contextul istoric al lexicului, expresiile, genurile discursive sau convențiile colective de utilizare a limbii (reguli de luare a cuvântului, declarații ritualizate, conotații de varietăți și registre ale limbii etc.).

Există un fir roșu care întrețese aceste abordări, anume caracterul paradoxal al identității. De la afirmația lui Heraclit că «nici un om nu poate să intre în apa aceluiași râu de două ori, deoarece nici râul și nici omul nu mai sunt la fel », până la aforismul rimbaldian «je est un autre» (eu sunt un altul), nu putem număra formulele care subliniază că această identitate este construită pe confruntarea similitudinii și alterității. Identitatea este într-o dinamică, un proces continuu, privilegiind abordarea constructivistă, mai curând decât viziunea înțepenită, înghețată, esențialistă. Când se urmărește chestiunea interculturalității, trebuie organizate inițial, ca primă treaptă a discuției, dimensiunile afectivă, socială și cognitivă ale construcției identitare, a raporturilor dintre identitate și cultură, a sentimentului apartenenței, a relației dintre real și imaginar etc. Comunicarea interculturală este concepută ca fiind un proces de interpretare a semnalelor verbale și para-verbale (gestuale), vizibile și invizibile, explicite și implicite, psihologice și culturale, al căror scop este să producă semnificație în timpul interacțiunii (cf. Zarate, 2004). Distingem deci conținutul semantic de enunț (sens) și semnificația pe care acest enunț o produce, în funcție de context și alte semnale simultane. Se întâmplă frecvent ca semnificația unui schimb de cuvinte să fie foarte departe de sensul enunțului care l-a stimulat (de exemplu enunțul «Il fait beau » poate însemna «putem merge la plimbare» sau «putem culege legume», dacă și alte semnale contextuale permit una dintre interpretări). Un mesaj scos din context este golit de semnificație. Interculturalitatea joacă un rol fundamental în gestionarea relației de comunicare cu celălalt, cu «străinul». Are loc o comuniune fizică (prin asemănarea gesturilor foantorii), și mentală (prin omologia parcursurilor semantice realizate). Aceasta implică faptul că învățarea practică a limbii străine, nu a învățării formale abstracte, este în același timp învățarea protocoalelor de

producere mentală ale celuilalt, în formă și conținut (intonația, atitudinea, limbajul corpului). O expresie ca « tu parles » poate avea valori diferite în funcție de intonație, privire, gesturi asociate, context (ceea ce în scris se sprijină pe suportul semnelor de punctuație care să ajute la decodificarea mesajului: !, ?, ..., .). Reiese astfel ca atunci când obiectivul este de a preda/ învăța o limbă străină, mai ales cu finalitatea de comunicare, procesul trebuie să stea sub imperativul studierii ei în contextul său cultural, dar pe fundalul propriei culturi.

Consiliul Europei (care a elaborat documentul orientativ cu privire la procesul de predare/ învățare a limbilor străine: *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare*, 2001) abordând interculturalitatea, promovează predarea limbilor străine întru dezvoltarea armonioasă a personalității și identității cursanților, ca răspuns la experiența îmbogățită a alterității în limbă și cultură. Astăzi cunoașterea unei limbi străine (dacă nu chiar a două, căci plurilingvismul individual este unul dintre obiectivele educaționale ale C.E.) este « un must » fără de care accesul la viața socială și succesul în viața profesională se întrezăresc mai dificil. Nu doar competența lingvistică în limba țintă face diferența, ci completarea sa cu o acumulare de competențe de comunicare și socioculturale care să permită dialogul intercultural, adică abordarea, perceperea, interpretarea și înțelegerea mediului străin țintă. Abordarea interculturală se realizează dintr-o postură intelectuală (un anumit fel de a vedea lucrurile) și printr-o punere în practică a principiilor metodologice, didactice și pedagogice (un anumit fel de a trăi lucrurile).

De formarea unor utilizatori de limbă competenți pentru situațiile de comunicare ulterioare școlarității, de viață sau profesionale, trebuie să se ocupe un nou tip de profesor de limbă străină, un « profesor profesionist » (un intermediar cultural profesionist), cum îl numește Florentina Alexandru (2010), cu o bună formare inițială, orientat spre domeniul practic și care să acopere o arie largă a unui cadru teoretic interdisciplinar și intercultural. Profilul profesional al profesorului de limbă străină stă sub semnul pedagogiei diversității socioculturale, acumulând competențe pe trei axe: cognitivă (cunoașterea limbii/ culturii țintă), afectivă (comportamentul față de cultura țintă), pragmatică/acțională (competența de comunicare), esențială considerându-se competența interculturală (cf. Florentina Alexandru, 2010).

În procesul predării/ învățării limbilor străine la nivelul studiilor universitare, pentru studenții cu profil nefilologic, profesorul își poate orienta intervenția pedagogică interculturală pe două axe: evidențierea diversității interne a limbii/ culturii țintă și identificarea trăsăturilor comune ale celor două limbi/culturi (nativă și țintă). Pentru punerea în practică a strategiilor sale, este necesară dotarea profesorului cu instrumente metacomunicative care să permită îndreptarea atenției studenților către aspectele interculturale și mai ales elemente de învățare pe teren (limba vorbită în țara de origine de către vorbitorii nativi). Pregătirea concretă și precisă a ritualurilor comunicative, a discursurilor codificate (scrise și orale), studierea mimicii și gesturilor care joacă un mare rol în comunicare și care sunt variabile de la o cultură la alta, pot constitui o bază de pornire pentru abordarea interculturală. Dincolo de cultura partimonală (generalități istorico-geografico-sociologice), mai pot fi urmărite reguli de comportament și interpretare (cultura activă), vizarea conștientizării și deconstrucției stereotipurilor, practici culturale fundamentale cotidiene (alimentație, relații de familie, relații inter-sexe, credințe, tradiții etc.) (cf. Castellotti, 2001). Profesorul de limbă străină are marele rol de a-și selecta atât suportul pedagogic cel mai adecvat pentru atingerea obiectivelor interculturale, cât și activitățile autentice, contextualizate, pentru punerea lor în practică. Necesitatea perfecționării permanente este evidentă și amintim aici doar câteva modalități la îndemână: studiul individual, schimburi de experiență și stagii de perfecționare (mai ales prin mobilități Erasmus pentru cadre didactice), participare la conferințe care să dezbată probleme de didactică și implementare a noi metode și tehnici de predare/ învățare cu ajutorul a noi tehnologii și programe, stagii de perfecționare,

cursuri de vară, postuniversitare etc. În spiritul educației interculturale a studenților cu profil nefilologic, aceștia trebuie îndrumați de către profesorii de limbi străine spre consultarea de lucrări interesante din perspectiva obiectivelor educației interculturale (drepturile omului și libertățile sale fundamentale, dezvoltarea durabilă și mediul înconjurător, expuneri asupra unor evenimente istorice sau contemporane, studii culturale comparative) și trebuie încurajați spre folosirea noilor tehnologii în scop educațional, beneficiile internetului fiind canalizate spre descoperirea, recunoașterea și aprecierea altor culturi. În plus este necesară îndrumarea lor către aplicarea în vederea mobilităților Erasmus pentru studenți. Lansat în urmă cu 30 de ani de către Comisia Europeană, programul Erasmus are un mare impact în rândul studenților beneficiari, întregindu-se în comportamentul acestora (prin evaluările constante efectuate de către C.E.) mari schimbări de opțiune și perspectivă. Studiile arată că perioada de ședere în străinătate îi determină pe studenți (români sau de oriunde) să perceapă Europa nu doar ca pe o entitate politică, ci ca pe o comunitate de cetățeni cu multe beneficii și să continue să caute experiențe transfrontaliere, de viață sau de activitate profesională. Perioada petrecută în străinătate îmbogățește experiența academică și profesională, dar contribuie și la consolidarea competențelor de limbă străină și, mai mult, la cunoașterea elementelor de interculturalitate, atât de necesare omului modern. Pe de altă parte, impactul cu studenții străini care vin în Universitățile din România prin mobilități Erasmus contribuie la interesul, la deschiderea către cunoașterea altei culturi, direct de la sursă. Centrarea pe student a procesului didactic de predare/ învățare a limbilor străine presupune un grad mai mare de autonomie, care ia în calcul și relaționarea cu experiențele lingvistice și culturale ale cursanților, rezultate din socializare, din contactul direct cu membrii altor spații lingvistice și culturale, contacte din preocuparea extracurriculară și experiențele individuale.

Paradoxal este că abordarea interculturală în didactica predării/învățării limbilor străine se situează între a fi un imperativ major, și o idee inflaționistă. Pe lângă dobândirea competențelor cu privire la specializarea lingvistică pe domenii de specialitate, orele de limbă străină din învățământul superior trebuie să contribuie cu elemente culturale și interculturale pentru cizelarea educației viitorilor absolvenți, pentru impregnarea lor cu atitudini și deziderate ce țin de respect și auto-respect, de idei democratice și umane, de extindere către învățare pe tot parcursul vieții.

În loc de concluzie putem afirma că din perspectiva educației interculturale, cursurile de limbi străine pentru studenții cu profil nefilologic aduc o contribuție majoră la valorizarea și respectul față de alte culturi, la o poziționare pozitivă și la o adaptare la diversitatea culturală. Realitatea obiectivă a zilelor noastre, caracterizată prin diversitate, prin coexistența identităților cu tot ceea ce au ele comun și diferit, cere cu exigență o remodelare spre înțelegere, o schimbare de viziune, aceea care face ca diferențele culturale să fie acceptate, prețuite, trăite fără a fi sursă de conflict ci, dimpotrivă, de creștere și aport calitativ, în același timp, după dezideratul Consiliului Europei de «unitate în diversitate». Profesorul, evitând riscurile ce decurg din schimbările inegale dintre culturi sau, și mai grav, din tendința de atomizare a culturilor, trebuie să aibă o abordare pedagogică care să facă din diferențele culturale un avantaj, o potențială sursă de îmbogățire pentru fiecare student participant la cursul de limbă străină, și nu un defect generator de anxietate și complexe. Spiritul care trebuie să antreneze educația interculturală este unul de deschidere, cooperare și nu unul de selecționare, ierarhizare, segregare și respingere.

BIBLIOGRAPHY

Alexandru, Florentina, *Dialogul intercultural în predarea limbilor străine spre o pedagogie a diversității socioculturale*, București, Pro Universitaria, 2010

Castellotti, Vèronique, *D'une langue à l'autre: pratiques et représentations*, Presses Universitaires de Rouen et du Havre, 2001

Consiliul Europei, *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, valoare*, Paris, Didier, 2001, disponibil pe hyperlink

http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_fr.pdf

Plugaru Liviu, Pavalache-Ilie Mariela, *Educația interculturală*, Psihomedica, Sibiu, 2007

Zarate, Geneviève, *Représentations de l'étranger et didactique des langues*, Paris, Didier, 2004